

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΤΑΦΟΣ ΔΑΜΑΝΙΩΝ

‘Ο κατωτέρω δημοσιευόμενος τάφος εύρηται παρά τὸ μικρὸν χωρίον Δαμάνια κείμενον τέσσαρα περίπου χιλιόμετρα ΝΔ. τῆς μεγάλης Μονῆς Ἀγ. Γεωργίου Ἐπανωσήφη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονοφατούφ Κρήτης.

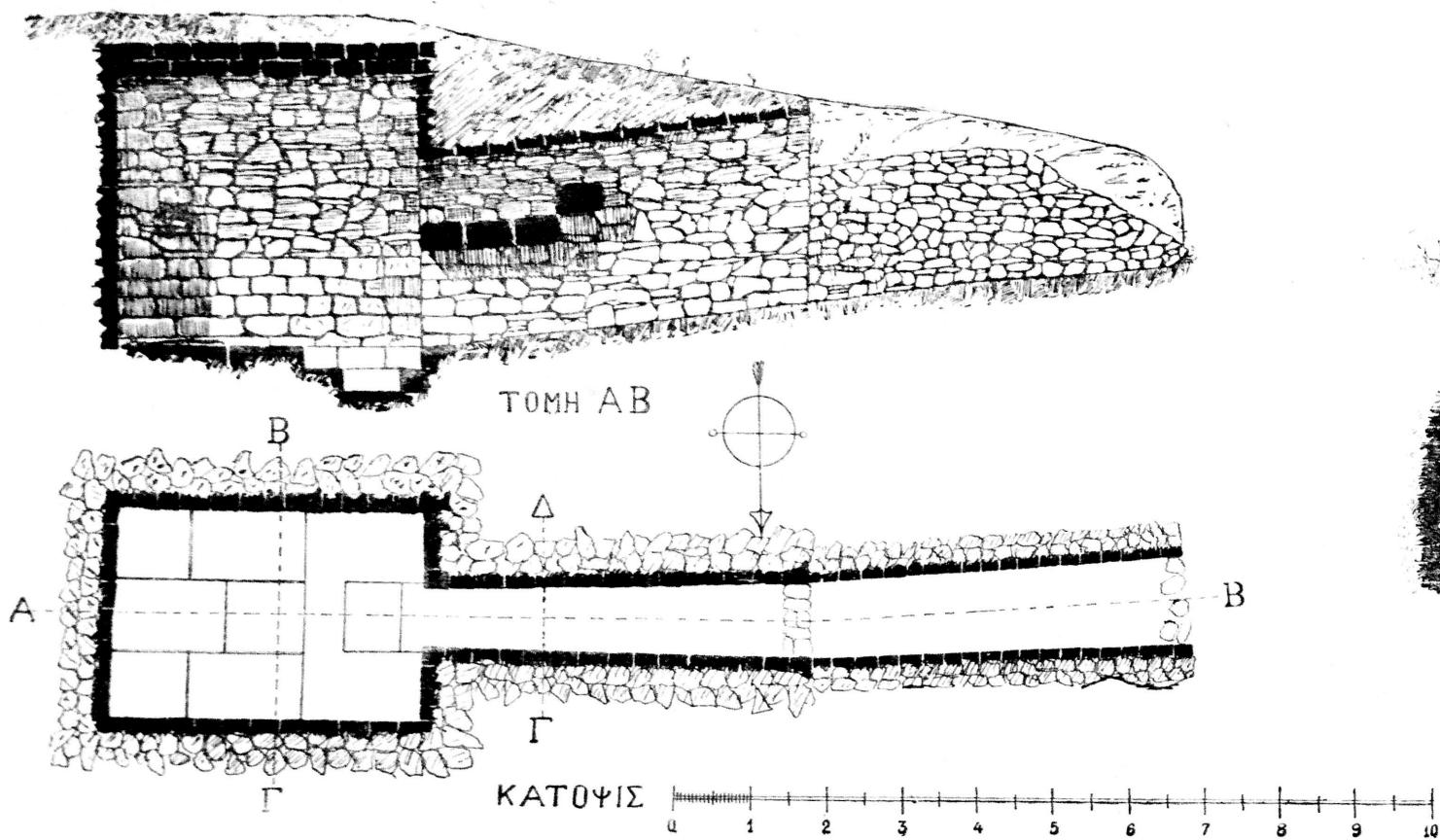
‘Ο τάφος ἀνεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1915 ὑπὸ τοῦ ἴδιοκτήτου τοῦ ἀγροῦ Σαλῆ Κοκοράκι τὴν φύσην τὸν ἀγρόν του κείμενον παρὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ χωρίου εἰς θέσιν «Κουρήναν», τὸ ἄροτρον προσέκρουσεν εἰς μέγαν λίθον ὃ χωρικὸς ἀπέσπασε τοῦτον καὶ ἔνα ἡ δύο ἄλλους παρακειμένους, καὶ ἐκ τῆς οὔτω σγηματισθείσης ὅπῆς παρετήρησε κάτω κτίσμα στενὸν καὶ ἐπίμηκες ἔχον ἀφθονον ὕδωρ· ἵτο ὃ ἐσωτερικὸς δρόμος τοῦ τάφου ἐπειδὴ τὸ χωρίον πάσχει ἐκ λειψυδρίας κατὰ τὸ θέρος, οἱ Μουσουλμάνοι κάτοικοι αὐτοῦ νομίσαντες, ὅτι εὔρον παλαιὸν ὕδραγωγεῖον ἀπέσπασαν καὶ ἄλλους λίθους σκεπαστῆρας δλίγα μέτρα ἀνατολικώτερον, καὶ οὕτως εὔρον καὶ τὸν νεκρικὸν θάλαμον ἔχοντα ἐπίσης ὕδωρ μέχρι ἀρκετοῦ ὕψους, μὴ δώσαντες δὲ προσοχὴν εἰς τὰς ἐν αὐτῷ πηλίνας λάρνακας, τὸν προορισμὸν τῶν ὅποίων δὲν ἐγνώριζον, ἔξηκολούθησαν ὕδρευόμενοι ἐξ αὐτοῦ καθ' ὅλον τὸ θέρος μέχρι τοῦ Αὔγουστου, ὅτε λαβὼν τὴν ἔγκρισιν τοῦ Σεβ. Ὑπουργείου μετέβην πρὸς σκαφὴν καὶ καθαρισμὸν τοῦ τάφου.

Τὴν ἐργασίαν ἥρχισα διὰ τῆς σκαφῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ δρόμου καὶ τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ δρόμου καὶ τοῦ θαλάμου, τοῦτο δὲ ἀπῆτησε καὶ τὴν περισσοτέραν ἐργασίαν, διότι ὁ νεκρικὸς θάλαμος καὶ ὁ σκεπαστὸς δρόμος εὑρέθησαν κατὰ τὰ ἄλλα πλήν τοῦ ὕδατος κενοί, καὶ δὲν ἀπῆτεῖτο δι' αὐτὰ εἰμὴ ἡ ἐξαντλησις τοῦ ὕδατος καὶ ὁ καθαρισμὸς ἐκ τῆς ἐν τῷ πυθμένι παχείας ἵλυος.

Τὸ ἔργον ἐπερατώθη ἐντὸς πέντε ἡμερῶν. Εἰς τὴν ἐπισυνημμένην εἰκόνα βλέπει τις τὴν κάτοψιν καὶ τὰς τομὰς τοῦ τε νεκρικοῦ θαλάμου καὶ δρόμου κατὰ μῆκος καὶ πλάτος (εἰκ. 1).

‘Ο τάφος συνίσταται ἐκ δρόμου ἔχοντος διεύθυνσιν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐκ τετραγώνου νεκρικοῦ θαλάμου, εἰς ὃν φέρει δρόμος οὗτος εἶναι ἐλαφρῶς κατωφερικὸς ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω, ἐγένετο δὲ τοῦτο, ἵνα εἰσχωρήσωσι βαθύτερον εἰς τὸ ἔδαφος καὶ κατασκευάσωσι τόν τε δρόμον καὶ τὸν θάλαμον ὑπογείως, δπως εἶναι καὶ σήμερον, καὶ δπως φαίνεται καὶ ἐν τῷ σχεδίῳ (τομὴ ΑΒ)· πρὸς τοῦτο ἔξέλεξαν καὶ ἔδαφος ἐπικλινὲς ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς.

ΜΥΚΗΝ. ΤΑΦΟΣ ΔΑΜΑΝΙΩΝ

Εἰκ. 1. Μυκηναϊκός τάφος Δαμανίων.

Ο δρόμος εἶναι κτιστὸς καὶ ἔχει ὀλικὸν μῆκος δέκα μέτρων, διαιρεῖται δὲ εἰς δύο ἵσα μέρη· τὸ πρῶτον τμῆμα τὸ ἔξωτερικὸν μήκους πέντε μέτρων κτισθὲν ἴδιαιτέρῳ δὲν εὐρίσκεται εἰς εὐθυγραμμίαν μετὰ τοῦ δευτέρου τμήματος τοῦ ἔσωτερικοῦ, ἀλλ᾽ ἀποκλίνει μικρὸν πρὸς μεσημβρίαν (ἰδ. κάτοψιν), ἵτο δὲ ἀσκέπαστον πληρούμενον μόνον χώματος μεθ' ἐκάστην ταφῆν. Τὸ πλάτος τοῦ ἔξωτερικοῦ τούτου δρόμου εἶναι κατὰ τὸ ἔξωτατον σημεῖον 1,12, στενοῦται διμος βαθμηδὸν ὥστε κατὰ τὸ σημεῖον, καθ' ὃ ἐφάπτεται τοῦ ἔσωτερικοῦ δρόμου, ἔχει πλάτος 1 μέτρου. Οἱ τοῖχοι τοῦ ἔξωτερικοῦ δρόμου εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λογάδων λίθων καὶ λιθαρίων καὶ πηλοῦ, καὶ ἔνεκα τοῦ μικροῦ πάχους δὲν ἀντέσχον εἰς τὴν πίεσιν τῶν ὅπισθεν χωμάτων, καὶ ἐνιαχοῦ ὑπεχώρησαν καὶ κατέρρευσαν μάλιστα εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη καὶ τὸ ἔξωτερικὸν ἄκρον, ὡς φαίνονται καὶ ἐν τῷ πίνακι (τομὴ AB). Εἰς τὸ ἔξωτατον σημεῖον τοῦ δρόμου εὗρον κατὰ τὸν καθαρισμὸν λίθους τινὰς ἐσκορπισμένους, οἵτινες προφανῶς προέρχονται ἐκ τοιχίου ἀποφρακτικοῦ τοῦ ἔξωτερικοῦ δρόμου (ἰδ. κάτοψιν κατὰ τὸ ἔξωτερικὸν ἄκρον τοῦ δρόμου παρὰ τὸ γράμμα B). Τὸ ἔξωτερικὸν τοῦτο τμῆμα τοῦ δρόμου εὗρον, ὡς ἵτο φυσικόν, πλῆρες χωμάτων, τὰ δποῖα ἀφήρεσα, ἵνα εἰσχωρήσω εἰς τὸ ἐνδότερον τμῆμα τοῦ δρόμου τὸ σκεπαστόν.

Εἰς τὸ σημεῖον, καθ' ὃ ἔνοῦνται τὰ δύο τμήματα τοῦ δρόμου, εὗρον τοῖχον στερεὸν φράσσοντα καλῶς τὴν εἰσόδον καὶ ἐκτισμένον κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἐπιμήκων περαστῶν λίθων καὶ πηλοῦ, ἐγένετο δὲ ἀνάγκη νὰ διαλύσω τὸ φράγμα τοῦτο, ἵνα εἰσχωρήσω εἰς τὸν ἔσωτερικὸν δρόμον καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον.

Τὸ ἀδικτὸν τοῦτο διάφραγμα παρεῖχε τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ σημαντικὸς τάφος ἵτο ἀσύλητος, καὶ οὐδεὶς εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὸν τάφον μετὰ τὴν τελευταίαν ἐν αὐτῷ ταφῆν μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἀνεκάλυψαν αὐτὸν οἱ Ὁθωμανοὶ κάτοικοι τοῦ χωρίου Δαμάνια.

Τὸ ἔσωτερικὸν τμῆμα τοῦ τάφου ἵτο σκεπαστόν, ὡς εἴπομεν. Οἱ δύο δηλαδὴ τοῖχοι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων λίθων καὶ πλακῶν οὐχὶ εἰργασμένων συγκλίνουσιν, ἐφ' ὅσον προχωροῦσι πρὸς τὰ ἄνω προεκβαλλομένων τῶν λίθων κανονικῶς κατὰ τὸν γνωστὸν πρωτόγονον τρόπον (en encorbeillement), μέχρι τῆς κορυφῆς, ὅπου τὸ μικρὸν χάσμα σκεπάζεται διὰ σειρᾶς πλακωτῶν λίθων, καὶ ἀποτελεῖται οὕτως σῆραγξ ὑπόγειος, δμοιάζουσα περίπου πρὸς τὰς γνωστὰς ὑπογείους σῆραγγας τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος. Η σῆραγξ αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη· τὸ ἐσώτερον δηλ. τμῆμα μήκους 2,40 καὶ πλάτους 0,75 διακόπτεται κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ὑψους ὑπὸ τεσσάρων πλακῶν ἐν εἴδει ὑπερθύρων, καὶ οὕτως ἀποτελεῖται είδος προπύλου τοῦ τάφου, ὡς φαίνεται εἰς τὴν τομὴν ΓΔ. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων πλακῶν ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἔξω εὑρηται 0,30 ὑψηλότερον τῶν

τριῶν ἄλλων, καὶ ἀποτελεῖ τὸ κυρίως ὑπέρθυρον τοῦ προπύλου (ἰδ. τομὰς ΑΒ καὶ ΒΓ).

Ἐκ τοῦ δρόμου τούτου καὶ τοῦ προπύλου εἰσερχόμεθα εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον. Οὗτος ἔχει σχῆμα ὁρθογώνιον μήκους 4 μέτρων, πλάτους 2,80 καὶ ὕψους μέχρι τοῦ ἄνω μέρους τῶν σκεπαστήρων πλακῶν 4 περίπου μέτρων. Εἶναι καὶ αὐτὸς κτιστὸς διὰ μεγάλων καὶ μικροτέρων πλακωτῶν λίθων. Οἱ δύο μακρότεροι παραλλήλοι τοῖχοι μέχρι μὲν ὕψους ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐνὸς μέτρου ὑψοῦνται καθέτως, ἀπὸ τοῦ μέτρου ὅμως καὶ ἄνω ἀρχονται συγκλίνοντες πρὸς τὰ ἔσω διὰ τῆς βαθμιαίας προεξοχῆς τῶν ἀεὶ ὑπερκειμένων λίθων κατὰ τὸ γνωστὸν Μυκηναϊκὸν σύστημα (en encorbeillement) ὥστε εἰς ὕψος 3,50 περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ θαλάμου οἱ δύο τοῖχοι σχεδὸν ἐφάπτονται ἀλλήλων καὶ σκεπάζονται ἄνω διὰ πλακῶν οἱ δύο ὅμως στενώτεροι τοῖχοι (δ ἀνατολικὸς καὶ δυτικὸς) τοῦ θαλάμου εἶναι ἔκτισμένοι κάθετοι κάτωθεν ἕως ἄνω, στενοῦνται δὲ μόνον κατ’ ἀνάγκην, ἐφ’ ὅσον προχωροῦσι πρὸς τὰ ἄνω, ἵνα καλύψωσι τὸ κενὸν τὸ δοποῖον ἀφίνουσι οἱ δύο μικρότεροι (ἰδ. τομὴν ΒΓ). Όμοίαν διάταξιν εἶχεν ὁ θάλαμος τοῦ λεγομένου Βασιλικοῦ τάφου Κνωσοῦ εἰς τὰ Σόπατα¹. Τὸ κάθετον μέρος τῶν παραλλήλων τοίχων, ἥτοι τὸ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι ὕψους ἐνὸς μέτρου εἶναι ἔκτισμένον διὰ μεγαλυτέρων καὶ κανονικωτέρων λίθων ἀποτελούντων σχεδὸν ισοδομικὸν σύστημα, ἐν ᾧ τὸ ἀπὸ τοῦ μέτρου καὶ ἄνω εἶναι ἔκτισμένον καὶ διὰ μικροτέρων κατὰ τὸ πλεῖστον λίθων καὶ μᾶλλον ἀκανονίστων (ἰδ. τομὴν ΑΒ).

Τὸ δάπεδον τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου εἶναι ἐστρωμμένον διὰ πελωρίων πλακῶν διατηρούμένων κάλλιστα κατὰ χώραν, διαιρεῖται δὲ εἰς δύο ἄνισα τμῆματα, ὃν τὸ ἔσωτερον τὸ καὶ μεγαλύτερον ὑπερέχει τοῦ ἄλλου κατὰ 0,26 (ἰδ. κάτοψιν καὶ τομὴν ΑΒ). Τὸ ἔσωτερον τμῆμα ἥτο τὸ κύριον μέρος τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου τὸ προωρισμένον νὰ δέχεται τοὺς νεκρούς, πράγματι δὲ ἐν τούτῳ εὐρίσκοντο καὶ αἱ τρεῖς πήλιναι λάρνακες καὶ τὰ δλίγα σφιζόμενα λείψανα τῶν ὅστων. Τὸ ἄλλο τμῆμα τοῦ θαλάμου τὸ παρὰ τὴν εἰσόδον τὸ χαμηλότερον κείμενον εἶναι καὶ τοῦτο πλακόστρωτον, φαίνεται δέ, ὅτι κατεσκευάσθη οὕτως, ἵνα συνάγωνται ἐν αὐτῷ τὰ εἰσχωροῦντα εἰς τὸν τάφον ὅμβρια ὄντα ἡ ἀναβλύζοντα ἐν αὐτῷ. Πιθανῶς κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τάφου ἡ ἀργότερον παρετήρησαν, ὅτι συνήγοντο ἐν τῷ τάφῳ ὄντα, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκαν τὴν διάταξιν ταύτην εἰς τὸ δάπεδον τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου. Τοῦτο ἵσως παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ κατασκευάσωσι

¹ A. Evans, The Prehistoric Tombs of Crete, London 1906 σελ. 136 ἐξ. "Ομοιος ἀλλὰ κατεστραμμένος κατὰ τὸ πλεῖστον κτιστὸς τάφος ενερέθη καὶ ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ κ. Evans βορειότερον τοῦ Βασιλικοῦ ίδ. Sir A. Evans, The Tomb of the Double Axes etc. London 1914 σελ. 1, 5-9 εἰκ. 9, 12 Πίναξ I.

καὶ τὸν ἀμέσως κατὰ τὴν εἰσοδον τοῦ θαλάμου δρθιογώνιον κτιστὸν λάκκον (ἰδ. κάτοψιν καὶ τομὴν AB), ἵνα συλλέγωνται ἐν αὐτῷ τὰ ὕδατα καὶ μὴ καλύπτωσι τὸ ἔδαφος τοῦ τάφου (τούλάχιστον τὸ ὑψηλότερον τμῆμα); καὶ δύναται μὲν τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ὁ λάκκος αὐτὸς κατεσκευάσθη δι' ἄλλον σκοπόν, ἵτοι ὡς βόθρος χοῶν καὶ ἐναγισμάτων εἰς τοὺς νεκρούς, ὅπως παρετηρήθη εἰς τὸν τάφον Μουλλιανῶν¹ καὶ εἰς τὸ στόμιον τῆς θόλου Βαφειοῦ², ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν εἶχε παρουσιασθῆ ὁ κίνδυνος τῆς εἰσροῆς τῶν ὕδατων ἐν τῷ τάφῳ, πρᾶγμα οὐχὶ πιθανόν, ὡς φρονῶ, ἀφ' οὗ σήμερον καὶ μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τῆς λειψυδρίας ὁ τάφος συλλέγει τόσα ὕδατα, ὥστε οἱ χωρικοὶ καὶ καθ' ὅλον τὸ θέρος ἀντλοῦντες δὲν κατορθώνουσι νὰ τὸ ἔξαντλήσωσι τελείως.

Ο νεκρικὸς θάλαμος κατὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἄνοιγμα τὸ ἔαρ τοῦ 1915 περιεῖχε τρεῖς κιβωτοειδεῖς πηλίνας λάρνακας μετὰ τῶν ἀετοειδῶν καλυμμάτων ἴσταμένας ἀκόμη κατὰ χώραν ἀφ' οὗ ὅμως ἤρχισαν οἱ χωρικοὶ νὰ ἀντλῶσιν ἄνωθεν ἐκ τῆς σχηματισθείσης ὁπῆς τὸ ὕδωρ διὰ μεταλλικῶν κάδων ἐτάροιξαν καὶ ἀνέτρεψαν τὰς δύο ἔξ αὐτῶν καὶ τὰς ἔθραυσαν, πιθανώτατα δέ, μολονότι οἱ χωρικοὶ ἐκ φόβου τὸ ἀρνοῦνται, καὶ κατῆλθον ἐκεῖθεν εἴτε ἐκ τῆς ἄλλης ὁπῆς τῆς ἐν τῷ κλειστῷ δρόμῳ καὶ ἡρεύνησαν τὰς λάρνακας ζητοῦντες θησαυρόν, ὥστε, ὅτε ἐγὼ κατὰ τὸν Αὔγουστον εἰσῆλθον εἰς τὸν θάλαμον ἐκ τοῦ καθαρισθέντος καὶ ἀνοιχθέντος δρόμου, εῦρον τὰς δύο λάρνακας εἰς τεμάχια ἡμισεσηπότα ἐκ τῆς ὑγρασίας, μόνον δὲ ἡ τρίτη, ἡ καὶ μικροτέρα, διετηρεῖτο εἰσέτι κατὰ χώραν ἔχουσα καὶ τὸ ἀετοειδές τῆς σκέπασμα. Αἱ λάρνακες ἦσαν τοῦ συγνηθεστάτου ἐν Κρήτῃ δρθιογωνίου κιβωτοειδοῦς σχήματος, ἐστεροῦντο δὲ καὶ διακοσμήσεως γραπτῆς ἢ ἄλλης μόνον ἡ ἐτέρα τῶν δύο μεγαλυτέρων ἔφερεν ἀπλᾶς καστανόχρους ταινίας καὶ σπείρας εἰς τὴν ἔξωτερην ἐπιφάνειαν ἐθεώρησα διὰ τοῦτο περιττὴν καὶ τὴν συγκόλλησιν καὶ μεταφορὰν αὐτῶν ἐκεῖθεν, ἀφ' οὗ οὐδὲν νέον ἔχουσι νὰ προσθέσωσιν εἰς τὰ μέχρι τοῦτο ἐγνωσμένα καὶ παρατηρηθέντα τῶν πολυαριθμῶν ἀλλων πηλίνων λαρνάκων τῆς Κρήτης. Αἱ τρεῖς λάρνακες περιεῖχον βεβαίως τοὺς σκελετοὺς τῶν νεκρῶν ἔνεκα ὅμως τῆς διαρκοῦς ὑγρασίας, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ὁ τάφος τὰ δυτικά ἐσάπησαν καὶ ἡφανίσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον συναναμιγνύντα μετὰ τῆς ἰλύος εἰς τὸν πυθμένα τῶν λαρνάκων καὶ εἰς τὸ πηλόστρωτον ἔδαφος τοῦ θαλάμου· ὀλίγα τεμάχια δυτῶν ἀνθρωπίνων ἡμισεσηπότων παρετηρησα εἰς τὸν πυθμένα τῆς ἐτέρας τῶν λαρνάκων καὶ ἀλλα ἐντὸς τῆς ἰλύος τοῦ δαπέδου.

¹ Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. 1904 σελ. 23 - 24 εἰκ. 5 α, 5 β.

² Χρ. Τσούντα, "Ἐρευναι ἐν τῇ Λακωνικῇ καὶ ὁ τάφος τοῦ Βαφειοῦ ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1889 σελ. 140 εἰκ. ἐν σελ. 138.

Κτερισμάτων ἐστερεῖτο δ τάφος ἄλλων πλὴν τῶν κατωτέρω περιγραφομένων τριῶν ἀγγείων. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται παράδοξον, ἀφ' οὗ δ τάφος εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὸς ὑπὸ οἰκοδομικὴν ἔποψιν, καὶ ἀφ' οὗ, ὡς εἶπον, εὐρέθη ἐπιμελῶς πεφραγμένος καὶ ἐφαίνετο ἀσύλητος, μέχρι τῆς σήμερον, καθ' ἣν τὸν ἀνεκάλυψαν οἱ Δαμανιανοὶ χωρικοί, ἐπεισθην δέ, ὅτι καὶ οὗτοι, καὶ ἀν κατῆλθον εἰς τὸν τάφον, δὲν εὔρον τι σημαντικόν, οὕτε ἵτο εὔκολον νὰ τὸ ἀνεύρωσιν ἔνεκα τοῦ ἀφθόνου ὕδατος καὶ τῆς Ἰλύος. Μένει ἄρα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ τελευταῖοι κάτοχοι τοῦ τάφου εἶχον ἀφαιρέσει τὰ κτερίσματα τῶν προγενεστέρων νεκρῶν ποὺν κλείσωσιν δριστικῶς τὸν τάφον, ἢ ὅπερ καὶ πιθανώτερον, οἱ ταφέντες ἐν τῷ τάφῳ νεκροὶ δὲν ἦσι θησαν ἄλλων κτερισμάτων πλὴν εὔτελῶν τινων ἀγγείων, πρᾶγμα τὸ δοποῖον παρετηρήθη καὶ εἰς τὸν πλείστους ἄλλους τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς Κρητικοὺς τάφους τὸν περιέχοντας πηλίνας λάρνακας καὶ δὴ πενιχράς, οἵαι αἱ εὑρεθεῖσαι καὶ ἐν τούτῳ¹. Κατὰ τὸ τέλος τῆς Υστερομινωϊκῆς ἐποχῆς ἡ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν Κρητῶν δὲν ἴτο πλέον ἀνθηρά, ὡς πρότερον, ἢ ὅτι αἱ περὶ τὸν νεκροὺς ἰδέαι εἶχον οὐσιωδῶς μεταβληθῆ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, ἢ καὶ ἀμφότερα. Πιθανὸν νὰ εἶχον ἀποτεθῆ μετὰ τῶν νεκρῶν τούτων καὶ τινα μικρότερα κοσμήματα, ψῆφοι περιδεραίων λ. χ. ἢ γαλόπετρά τις (ὅπως εὐρίσκονται ἐνίστε εἰς δμοίους τάφους) ἀπολεσθέντα καὶ μὴ εὑρεθέντα εἰς τὸ παχὺν καὶ δυσδιάλυτον στρῶμα τῆς Ἰλύος τοῦ δαπέδου, μολονότι ἔξήγαγον ταύτην ἐκτὸς τοῦ τάφου καὶ τὴν ἡρεύνησα. Μεταλλικοῦ ἀντικειμένου οὐδὲ ἵχος παρετηρήθη ἐν τῷ τάφῳ· ἀν ὑπῆρχε τοιοῦτον, θὰ ἴτο πολὺ δύσκολον νὰ διαφύγῃ τὴν παρατήρησίν μου.

Τὰ ἐν τῷ νεκρικῷ θαλάμῳ εὑρεθέντα τρία ἀγγεῖα εἶναι τὰ ἔξης (εἰκ. 2).

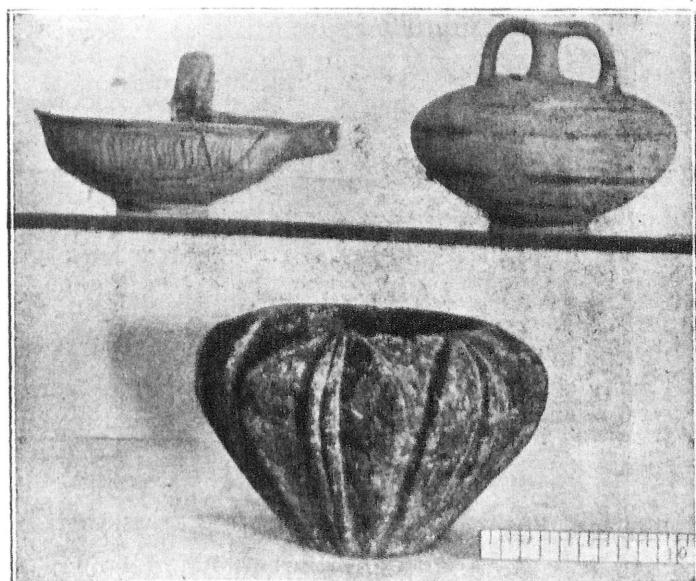
1) Μικρὸς χαμηλὸς στεγανόστομος ἀμφορεὺς (Bügelkanne) ἔχων ὑψος 0,10, πλάτος κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλίας 0,14· δ ἀρουνδὸς αὐτοῦ εἶναι ἀποκεκρουσμένος· εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ πηλοῦ λευκοκοιτίνου καθαρωτάτου, ἢ ἐπιφάνειά του ἔξ δμοίου λεπτοτάτου πηλοῦ εἶχε στιλβωθῆ μηχανικῶς διὰ τοιβῆς καὶ ἴτο στιλπνοτάτη, ἀλλ' ἔχει ἥδη ἀπολεπισθῆ καὶ καταπέσει κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῆς στιλπνῆς ταύτης ἐπιφανείας ἐποιήθησαν δι' ἔρυθροῦ σχεδὸν πορτοκαλλόχρου λάμποντος χρώματος πέντε ζῶναι ταινιωταί, ἀνω δὲ καὶ γραμμικά τινα θέματα ἐκπεσόντα κατὰ τὸ πλεῖστον.

2) Φιάλη μικρὰ ἔχουσα λαβὴν ὑπερέχουσαν τοῦ χείλους καὶ πρόχυσιν στενὴν αὐλακωτὴν δρεζοντίαν καὶ προπετῆ. Ο πηλὸς εἶναι μὲν καθαρὸς ἄλλὰ διάφροδος τοῦ προηγουμένου καὶ οὐχὶ τόσον λευκός. Τὸ ὑψος τῆς φιάλης εἶναι

¹ Τὴν παρατήρησιν ταύτην ἔκαμα καὶ ἄλλοτε ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 16-17, καὶ ἡ κατόπιν δὲ πείρα ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ ὑπηρεσίας ἐπεβεβαίωσε πολλαχοῦ τὸ πρᾶγμα.

0,05, ἡ δὲ διάμετρος ἄνω 0,135. Καὶ αὗτη ἔχει τὴν ἔξωτερηκὴν ἐπιφάνειαν ἐπιμελῶς ἐστιλβωμένην, διαχρίνονται δὲ καὶ τὰ ἵχνη, τὰ δοποῖα ἀφῆκε τὸ στιλβωτήριον κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐκοσμεῖτο διὰ μελαινῶν ζωνῶν, ἡ δὲ ἄνω χώρα περὶ τὸ χεῖλος εἶχε καὶ κυματοειδεῖς παραλλήλους διακοσμητικὰς γραμμάς· τὸ ἐσωτερικὸν ἐκοσμεῖτο διὰ μελαίνης πλατείας σπείρας καταλαμβανούσης ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν. Πλὴν τῶν δύο τούτων εἶχον τεθῆ ἐντὸς τοῦ τάφου καὶ ἐν ᾧ δύο ἀκόμη πήλινα ἀγγεῖα, ὡν εὑρέθησαν ἐντὸς τοῦ πηλοῦ ἀσήμαντά τινα τεμάχια.

3) Ἰγδιόσχημον δοχεῖον ἐκ κυανωποῦ στεατίτου λίθου ἔχει ὑψος 0,12, πλάτος κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλίας 0,20 καὶ διάμετρον ἀνοίγματος ἄνω 0,11. Εἶναι τὸ συνηθέστατον σχῆμα τῶν κτερισματικῶν λιθίνων ἀγγείων τῆς Μινωϊκῆς καὶ Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἔχει μάλιστα τοῦτο τὸ ἴδιαζον, ὅτι ἀρχόμενον, ὡς φαίνεται ἀπὸ τῆς Πρωτομινωϊκῆς ἐποχῆς, ἀφ' οὗ ἐν μὲν εὔρον ἐγὼ ἐν Κουμάσῃ¹, πλείονα δὲ ὁ κ. Seager ἐν Ψείρᾳ², ἔξακολουθεῖ μέχρι τῶν τελευταίων Μινωϊκῶν καὶ Μυκηναϊκῶν χρόνων εὑρισκόμενον καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν ταῖς νήσοις³, καὶ ἐν ᾧ τὰ ἄλλα λίθινα κτερισματικὰ ἀγγεῖα γίνονται ὅλοντεν σπανιότερα, ἐφ' ὃν κατερχόμεθα χρονολογικῶς, τοῦτο διετηρήθη καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Τὸ ἀγγεῖον διακοσμεῖται κατὰ τὴν ἔξωτερηκὴν ἐπιφάνειαν ὑπὸ ἔξι ἀναγλύπτων μεγάλων φύλλων διμοιαζόντων πρὸς πέταλα κάλυκος ἀνοιγομένου ἄνθους, δι' ὃ ἐκλίθη ὑπὸ τῶν περιγραψάντων τὸ σχῆμα τοῦτο "Αγγλων ἀρχαιολόγων blossom bowl (ἀνθεμοειδές). Τὰ πέταλα τοῦ ἡμετέρου

Εἰκ. 2. Ἀγγεῖα τάφου Δαμανίων.

¹ Έν τῷ Θόλῳ Ε ἀριθ. λιθίνων Μουσείου 687.

² R. B. Seager, Excavations at Pseira εἰς τὸ University of Pennsylvania, Museum, Anthropolog. Publications vol III N. 1 Philadelphia 1910 σελ. 35 εἰκ. 15.

³ Πρόβλ. Mackenzie εἰς τὸ Brit. Sch. Ann. IV 34, Phylakopi σελ. 196-198. A. Evans Cretan Pictures σελ. 123 εἰκ. 123. Καὶ ἐν Ζάκρου καὶ Παλαικάστρου καὶ Κνωσοῦ καὶ τελευταίων ἐκ τάφων Γουρνῶν προέρχονται πολυάριθμα ἐντελῶς ὅμοια ἀγγεῖα εἴτε ἐκ τάφων εἴτε ἐξ οἰκιῶν.

ἀγγείου είναι ἔσχημα τοποιημένα, καὶ φέρουσιν ἔκαστον κατὰ μῆκος εἰς τὸ μέσον δίδυμον ἀνάγλυπτον ράχιν.

Αἱ πήλιναι λάρνακες καὶ τὰ ἀνωτέρῳ περιγραφέντα τρία ἄγγεῖα δίδουσιν ἀσφαλῶς τὴν ἐποχὴν τοῦ τάφου Δαμανίων συμφωνοῦσαν ὅλως καὶ πρὸς τὸ οἰκοδομικὸν αὐτοῦ σύστημα. Ἀδιστάκτως δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ τάφος ἀνήκει εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς Ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς, ἢ τὴν ὅλως Μυκηναϊκὴν λεγομένην ἐποχήν, ἵτοι κατὰ τὸν 14 ἢ τὸν 13 αἰῶνα, ἀν ἀκολουθήσωμεν τὴν συνήθη καὶ σχεδὸν γενικῶς παραδεκτὴν γενομένην χρονολογικὴν κατάταξιν.

Ο τάφος Δαμανίων ἄρα ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ Μινωϊκὸς πολιτισμὸς εὑρίσκετο πλέον ἐν παρακμῇ ἐν Κρήτῃ παρευδοκιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Μυκηναϊκοῦ ἢ Ἀχαϊκοῦ πολιτισμοῦ εὑρισκόμεθα εἰς τὴν παραμονὴν τῆς καταλύσεως τοῦ νησιωτικοῦ κράτους καὶ πολιτισμοῦ καὶ μικρὸν ἵσως πρὸ τῆς δωρικῆς τῆς νήσου κατακτήσεως.

Ἡ μεγαλυτέρα σημασία τοῦ τάφου Δαμανίων ἔγκειται εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του κατασκευήν εἰναι μετὰ τὸν Βασιλικὸν τάφον Κνωσοῦ ὁ σημαντικώτερος τῶν κτιστῶν Μυκηναϊκῶν τάφων τῆς Κρήτης, ὅμοιον δὲ ἔχει μόνον τὸν πρὸ ἑτῶν ενδεθέντα καὶ μὴ δημοσιευθέντα παρὰ τὸ χωρίον Μάλεμε τῆς Κυδωνίας. Οἱ ἄλλοι κτιστοὶ Ὑστερομινωϊκοὶ τάφοι τῆς Κρήτης π. χ. τῶν Μουλιανῶν¹, τῆς Πραισοῦ², Ἐργάνου, Παναγιᾶς, Κουρτῶν³, ὑπολείπονται πολὺ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν οἰκονομίαν. Ἀξία παρατηρήσεως είναι ίδιως ἡ διάταξις τοῦ δρόμου καὶ ἡ ἀψιδωτὴ αὐτοῦ στέγασις, ἡς παράδειγμα ἄλλο δὲν γνωρίζω οὔτε ἐν Κρήτῃ οὔτε ἄλλαχοῦ, διότι συγκλίνουσι μὲν τὰ τοιχώματα πολλῶν δρόμων ἄλλὰ μόνον εἰς τοὺς λαξευτοὺς θαλαμοειδεῖς τάφους καὶ οὐδὲν οὕτοι δὲ οὐδαμοῦ ἐνοῦνται, ὥστε νὰ ἀποτελέσωσιν ἀληθῆ σήραγγα ἀψιδωτήν, ὅπως ἡ τοῦ ἡμετέρου τάφου. Εἰς τὸν Βασιλικὸν τάφον Κνωσοῦ (Σόπατα)⁴ συγκλίνουσιν οἱ τοῖχοι τοῦ προπύλου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δύο καθέτων κογχῶν, ἀλλ' ἀφίστανται ἄλλήλων ἀφίνοντες γάσμα πλέον τοῦ ἡμίσεος μέτρου καλυπτόμενον ὑπὸ πλακῶν στεγαστήρων. Καὶ ἡ διάταξις τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου τοῦ ἡμετέρου τάφου διμοιάζει πρὸς τὸν ἀντίστοιχον τοῦ τάφου Κνωσοῦ ἔχοντος ἐπίσης τοὺς μακροὺς τοίχους συγκλίνοντας καὶ τοὺς βραχεῖς καθέτους.

*Ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ μῆνα Αὔγουστον 1916.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

¹ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 ἔνθα ἀνωτέρῳ.

² Annual of Brit. Sch. VIII σελ. 245 - 247 εἰς 14.

³ Halbherr, Three Cretan Necropoleis εἰς τὸ Amer. Journal of Archeology vol. V (1901) σ. 259 - 293.

⁴ A. Evans, The Prehistoric Tombs of Crete, London 1906 σελ. 136 ἐξ.